

Formální konceptuální analýza

moderní metoda analýzy dat

Tomáš Kühn

14. října 2011

Osnova

- 1 Informatika
- 2 Formální konceptuální analýza
- 3 Matematické pozadí FKA
- 4 Využití FKA

Co je to informatika?

Co je to informatika?

“Computer science is no more about computers than astronomy is about telescopes. ”

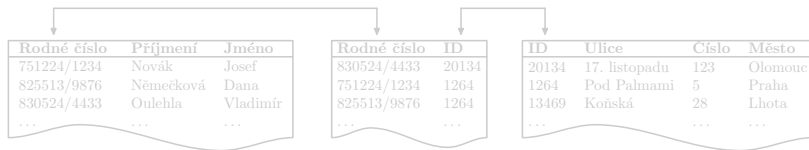
“Informatika se nezabývá počítači o nic více než astronomie dalekohledy. ”

Edsger Dijkstra

Informatika

Informatika je věda, která se zabývá informacemi (daty) a jejich zpracováním.

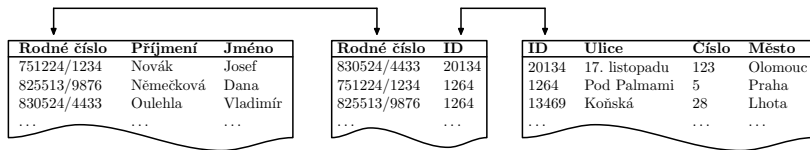
Data nejběžněji zaznamenáváme ve formě vzájemně propojených tabulek (databází).

Informatika

Informatika je věda, která se zabývá informacemi (daty) a jejich zpracováním.

Data nejběžněji zaznamenáváme ve formě vzájemně propojených tabulek (databází).

Binární data

- Jsou nejjednodušším typem informace.
- Vyjadřují, zda zkoumaný objekt má či nemá danou vlastnost.
- Jiné typy dat lze relativně snadno převést na binární data.

	2 nohy	4 nohy	vejce	mléko	maso	vlna
pes		×				
kočka		×				
ovce		×		×	×	×
koza		×		×	×	
slepice	×		×		×	
krocan	×				×	

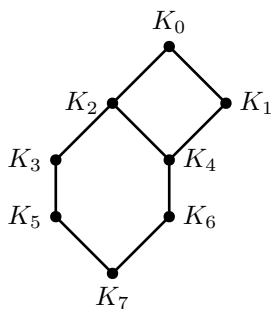
Binární data

- Jsou nejjednodušším typem informace.
- Vyjadřují, zda zkoumaný objekt má či nemá danou vlastnost.
- Jiné typy dat lze relativně snadno převést na binární data.

	2 nohy	4 nohy	vejce	mléko	maso	vlna
pes		×				
kočka		×				
ovce		×		×	×	×
koza		×		×	×	
slepice	×		×		×	
krocان	×				×	

Formální konceptuální analýza (FKA)

- metoda analýzy dat,
- jejíž základy položil Rudolf Wille v roce 1982.
- Umožňuje jiný pohled na data.
- Z tabulky s binárními daty je vytvořena množina tzv. konceptů (maximální shluky = obdélníky křížků v tabulce).
- Koncepty lze přirozeně uspořádat.

Hledání konceptů

Nalezené:

	2 nohy	4 nohy	vejce	mléko	maso	vlna
pes		×				
kočka		×				
ovce		×		×	×	×
koza		×		×	×	
slepice	×		×		×	
krocán	×				×	

Hledání konceptů

Nalezené: $\langle \{\text{pes, kočka, ovce, koza}\}, \{4 \text{ nohy}\} \rangle$,

	2 nohy	4 nohy	vejce	mléko	maso	vlna
pes		×				
kočka		×				
ovce		×		×	×	×
koza		×		×	×	
slepice	×		×		×	
krocán	×				×	

Hledání konceptů

Nalezené: $\langle \{ \text{pes, kočka, ovce, koza} \}, \{ 4 \text{ nohy} \} \rangle$,
 $\langle \{ \text{ovce, koza, slepice, krocán} \}, \{ \text{maso} \} \rangle$,

	2 nohy	4 nohy	vejce	mléko	maso	vlna
pes		×				
kočka		×				
ovce		×		×	×	×
koza		×		×	×	
slepice	×		×		×	
krocán	×				×	

Hledání konceptů

Nalezené: $\langle \{\text{pes, kočka, ovce, koza}\}, \{4 \text{ nohy}\} \rangle$,
 $\langle \{\text{ovce, koza, slepice, krocan}\}, \{\text{maso}\} \rangle$,
 $\langle \{\text{slepice, krocan}\}, \{2 \text{ nohy, maso}\} \rangle$,

	2 nohy	4 nohy	vejce	mléko	maso	vlna
pes		×				
kočka		×				
ovce		×		×	×	×
koza		×		×	×	
slepice	×		×		×	
krocan	×				×	

Hledání konceptů

Nalezené: $\langle \{\text{pes, kočka, ovce, koza}\}, \{4 \text{ nohy}\} \rangle$,
 $\langle \{\text{ovce, koza, slepice, krocan}\}, \{\text{maso}\} \rangle$,
 $\langle \{\text{slepice, krocan}\}, \{2 \text{ nohy, maso}\} \rangle$,
 $\langle \{\text{ovce, koza}\}, \{4 \text{ nohy, mléko, maso}\} \rangle$,

	2 nohy	4 nohy	vejce	mléko	maso	vlna
pes		×				
kočka		×				
ovce		×		×	×	×
koza		×		×	×	
slepice	×		×		×	
krocan	×				×	

Hledání konceptů

Nalezené: $\langle \{ \text{pes, kočka, ovce, koza} \}, \{ 4 \text{ nohy} \} \rangle$,
 $\langle \{ \text{ovce, koza, slepice, krocan} \}, \{ \text{maso} \} \rangle$,
 $\langle \{ \text{slepice, krocan} \}, \{ 2 \text{ nohy, maso} \} \rangle$,
 $\langle \{ \text{ovce, koza} \}, \{ 4 \text{ nohy, mléko, maso} \} \rangle$,
 $\langle \{ \text{slepice} \}, \{ 2 \text{ nohy, vejce, maso} \} \rangle$,

	2 nohy	4 nohy	vejce	mléko	maso	vlna
pes		×				
kočka		×				
ovce		×		×	×	×
koza		×		×	×	
slepice	×		×		×	
krocan	×				×	

Hledání konceptů

Nalezené: $\langle \{\text{pes, kočka, ovce, koza}\}, \{4 \text{ nohy}\} \rangle$,
 $\langle \{\text{ovce, koza, slepice, krocan}\}, \{\text{maso}\} \rangle$,
 $\langle \{\text{slepice, krocan}\}, \{2 \text{ nohy, maso}\} \rangle$,
 $\langle \{\text{ovce, koza}\}, \{4 \text{ nohy, mléko, maso}\} \rangle$,
 $\langle \{\text{slepice}\}, \{2 \text{ nohy, vejce, maso}\} \rangle$,
 $\langle \{\text{ovce}\}, \{4 \text{ nohy, mléko, maso, vlna}\} \rangle$,

	2 nohy	4 nohy	vejce	mléko	maso	vlna
pes		×				
kočka		×				
ovce		×		×	×	×
koza		×		×	×	
slepice	×		×		×	
krocan	×				×	

Uspořádání konceptů

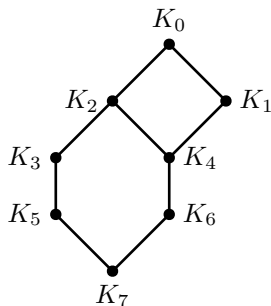
Koncepty: $K_1 = \langle \{\text{pes, kočka, ovce, koza}\}, \{4 \text{ nohy}\} \rangle$,
 $K_2 = \langle \{\text{ovce, koza, slepice, krocan}\}, \{\text{maso}\} \rangle$,
 $K_3 = \langle \{\text{slepice, krocan}\}, \{2 \text{ nohy, maso}\} \rangle$,
 $K_4 = \langle \{\text{ovce, koza}\}, \{4 \text{ nohy, mléko, maso}\} \rangle$,
 $K_5 = \langle \{\text{slepice}\}, \{2 \text{ nohy, vejce, maso}\} \rangle$,
 $K_6 = \langle \{\text{ovce}\}, \{4 \text{ nohy, mléko, maso, vlna}\} \rangle$,
 $K_0 = \langle \{\text{pes, kočka, ovce, koza, slepice, krocan}\}, \emptyset \rangle$,
 $K_7 = \langle \emptyset, \{2 \text{ nohy, 4 nohy, vejce, mléko, maso, vlna}\} \rangle$.

Koncepty uspořádáme podle odpovídajících množin objektů:

- např. $\{\text{ovce, koza}\} \subseteq \{\text{pes, kočka, ovce, koza}\} \Rightarrow K_4 \leq K_1$
- $K_7 \leq K_5 \leq K_3 \leq K_2 \leq K_0, K_7 \leq K_6 \leq K_4 \leq K_1 \leq K_0,$
 $K_4 \leq K_2.$

Konceptuální svaz

- Uspořádaná množina konceptů tvoří tzv. konceptuální svaz,
- který může být graficky znázorněn Hasseovým diagramem.
- Jednotlivé koncepty jsou v tomto diagramu znázorněny uzly.
- Koncepty K_i a K_j jsou v diagramu spojeny, pokud $K_i \leq K_j$, při čemž K_j je umístěn výše než K_i .

Formální kontext

Definice

Formální kontext je trojice $\langle X, Y, I \rangle$, kde

- X je množina *objektů*,
- Y je množina *atributů*
- a I je binární relace *incidence* mezi množinami X a Y .

Formální koncept

Definice

Pro dané množiny $A \subseteq X$ a $B \subseteq Y$ definujeme

- $A^\uparrow = \{y \in Y \mid \forall x \in A \text{ platí } \langle x, y \rangle \in I\}$,
- $B^\downarrow = \{x \in X \mid \forall y \in B \text{ platí } \langle x, y \rangle \in I\}$.

Pokud $A^\uparrow = B$ a $B^\downarrow = A$, pak dvojici $\langle A, B \rangle$ nazýváme *formální koncept*. Množinu A nazýváme *extent* a množinu B *intent* tohoto konceptu.

Pro dva formální koncepty $\langle A_1, B_1 \rangle$ a $\langle A_2, B_2 \rangle$ klademe $\langle A_1, B_1 \rangle \leq \langle A_2, B_2 \rangle$, právě když $A_1 \subseteq A_2$.

Využití FKA

- obecně – jiný pohled na data,
- vyhledávání informací,
- na katedře informatiky UP:
  - vyhodnocování dotazníků,
  - taxonomie zkamenělin.

Literatura

- C. Carpineto, G. Romano: *Concept Data Analysis: Theory and Applications*. John Wiley & Sons, 2004.
- B. Ganter, R. Wille: *Formal Concept Analysis – Mathematical Foundations*. Springer, 1999.
- R. Wille: *Restructuring lattice theory: an approach based on hierarchies of concepts*. *Ordered Sets*, strany 445–470. Boston, 1982.
- Tuto prezentaci je možné stáhnout na adrese <http://www.inf.upol.cz/prednasky-pro-stredni-skoly/>.